

РОЛЬ МЕДІА В УКРАЇНО-РОСІЙСЬКИХ ВЗАЄМИНАХ

Антоніна Колодій

Концептуалізація брехні і безсилля правди (можливі шляхи протидії методам «консцієнтальної війни»)

У статті йдеться про феномен «консцієнтальної війни» – війни проти свідомості та ідентичності, про її філософське підґрунтя і методи, розроблені російськими теоретиками війни й інформаційної політики, які, поряд з іншими елементами «гібридної війни», впроваджуються нині російським керівництвом. Автор піднімає питання про те, як можна протидіяти цим «консцієнтальним атакам», і висловлює деякі пропозиції щодо участі в такій протидії інтелектуалів.

Ключові слова: «консцієнтальна війна», гібридна війна, «нелінійна війна» «заколотна війна».

The article examines the “consciental war” phenomenon (the war against consciousness and identity), its philosophical grounds and methods. Developed by Russian theorists of war and information policy, these methods are now being implemented by the Russian leadership as elements of “hybrid warfare.” The author looks at how intellectuals can counteract “consciental attacks.”

Keywords: “consciental war” hybrid warfare “nonlinear war” “rebellious war.”

У своєму складному, загальмованому та зигзагоподібному рухові від комуністичного тоталітаризму до демократії Україна зіштовхнулася з останньою (будемо сподіватися), але найбільш важкою і несподіваною перешкодою – ситуацією гібридної війни, розв’язаної сусідньою державою, яка раніше претендувала на «братні» стосунки та переконувала очільників української держави в

непотрібності нарощування обороноздатності країни та в неприпустимості інформаційно-культурного відриву від сильнішої в цьому плані Російської Федерації.

Нас цікавитиме інформаційно-психологічна складова цієї війни, зокрема такий її специфічний різновид, який російські аналітики назвали консцієнтальною війною – від латинського слова *conscientia* – свідомість або совість. Отже, консцієнтальна війна – це війна на ураження і навіть

нищення свідомості. Називаючи консцієнтальну війну «вищою формою інформаційно-психологічної війни», деякі автори підкреслюють, що її метою є не зміна чи деформація, а нищення певних видів свідомості, внаслідок чого настає «руйнування і переорганізація спільнот та інших соціальних структур, які консолідують дані типи свідомості»¹.

Терміни «консцієнтальна зброя» і «консцієнтальні війни» увели вжиток російські теоретики Юрій Громико – фахівець з теорії свідомості, директор Інституту випереджаючих досліджень імені Е. Л. Шіфферса, та Юрій Крупнов, директор видавництва «Росія-2010» і засновник однойменного альманаху, в якому в 1997 році й були вперше опубліковані ці погляди. Один з випусків альманаху був присвячений темі «Кому належатиме консцієнтальна зброя у XXI столітті?». Автори збірника² розмірковували про те, що новітні інформаційні технології відкривають широкі можливості для панування над людською свідомістю, руйнування ідентичностей, перетворення особистостей на населення. «В результаті такої війни, – писав Ю. Громико, – певні типи свідомостей повинні бути знищені, перестати існувати, їх просто не повинно бути. А носії цих свідомостей, навпаки, можуть бути збережені, якщо вони відмовляться від форм свідомості – предметів руйнування і ураження»³.

Основний засіб – інформаційні атаки, не тільки масовані, а й засновані на певних опрацьованих фахівцями методиках, однією з яких є така проста річ, як звернення до несамовитої, нахабної брехні, яка має збити з пантелику противника, нанести шкоду його свідомості і врешті зруйнувати його ідентичність. Така брехня здається абсурдною, а її доцільність – сумнівною доти, доки ми не зрозуміємо її мети та місця в сукупності засобів гібридної війни, а також того, що вона є лише ланкою у великому ланцюзі добре спланованих і концептуально обґрунтованих дій у руйнуванні

важливих структур людської свідомості. До цього пристосовують форми подачі інформації, з яких вибирають ті, що забезпечують «просочування» відповідних символів і смислів у підсвідомість людини⁴. Одним із найсильніших засобів інформаційного впливу розробники концепції консцієнтальної війни вважають використання екранних технологій (просто кажучи, поширення брехні, підкріпленої теле- або інтернет-картинками). І ми це постійно спостерігаємо – з усіма цими «розіп'ятими хлопчиками» та «з'їденими бандерівцями снігурами».

Важливо також враховувати, що арсенал консцієнтальної зброї не зводиться до інформаційних технологій. Ю. Громико називає п'ять основних способів ураження і руйнування свідомості: 1) ураження тканин мозку, у тому числі й за допомогою хімічних речовин, що знижує рівень функціонування свідомості; 2) пониження рівня організації інформаційно-комунікативного середовища на основі його дезінтеграції і примітивізації; 3) цілеспрямоване використання окультних впливів; 4) спеціальна організація і поширення по каналах комунікації образів і текстів, що руйнують роботу свідомості (умовно – психотропна зброя); 5) руйнування способів і форм ідентифікації особистості стосовно фіксованих спільнот, що призводить до зміни форм самовизначення і до деперсоналізації⁵.

Та все ж головним компонентом консцієнтальної війни є інформаційно-психологічна складова, якій у Москві надають особливого значення. Як зазначає експерт Інституту кібернетики НАН України Костянтин Атоєв, «Кремль витрачає на інформаційну складову війни, розв'язаної проти України, набагато більше коштів, ніж на самі бойові дії. Гігантська медійна мережева структура намагається *нав'язати світу свою віртуальну картину подій* (тут і далі курсив мій. – А. К.), а її співробітники давно стали солдатами цієї війни, нічого спільного не мають з професією журналістів. Вони перетворилися на інформаційних терористів, метою яких є встановлення контролю над свідомістю людей, їх поглядами, світоглядом, системами цінностей»⁶. Цілісність цієї картини та

¹ Матвиенко Ю. А. Деструктивные сетевые социальные структуры как средство информационной войны и угроза безопасности России // Информационно-аналитический портал «Геополитика / Геополитика постмодерна». – 2011. – 14 квітня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geopolitica.ru/Articles/1218/>.

² Електронна версія цього збірника, на яку є дуже багато посилань в інтернеті – гіперлінк: <http://www.dataforce.net/~metuniv/consor/> – наразі недоступна, але основні його статті передруковані багатьма іншими електронними виданнями, у тому числі й програмна стаття Ю. Громико.

³ Громико Ю. Оружие, поражающие сознание, – что это такое? // Передрук з альманаху «Россия – 2010». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pereplet.ru/text/grom0.html>.

⁴ Матвиенко Ю. А. Деструктивные сетевые социальные структуры как средство информационной войны и угроза безопасности России // Там само.

⁵ Громико Ю. Оружие, поражающие сознание, – что это такое? // Там само.

⁶ Атоев К. Как Украине бороться с российским информационным терроризмом // Новое время. – 12.01.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nv.ua/opinion/atoyev/kak-ukraine-borotsya-s-rossijskim-informacionnym-terrorizmom-29009.html>.

методи її просування на чужі території якраз і складають те, що називають консцієнтальною, а також смисловою війною (war of perception), яка є важливою складовою частиною ширшого поняття гібридної або нелінійної війни.

В Україні термін «гібридна війна» почали широко вживати для означення загарбницьких дій Росії під час операції із захоплення Криму. Але гібридна війна – це не тільки «зелені чоловічки». Вона має багато складових і багато «облич». Це і «проксі-війна», і «заколотна війна», і «нелінійна війна», і те, що є об'єктом нашого дослідження – «консцієнтальна війна». Кожен з видів агресії використовується в певний час і в певному обсязі – з метою досягнути найбільшого результату з найменшими втратами.

Автор російської концепції «гібридної війни», начальник Генштабу РФ генерал Валерій Герасимов виступаючи на зборах Академії військових наук у 2013 році, охарактеризував її так: «Акцент використовуваних методів протидії зміщується в бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів, реалізованих із задіянням протестного потенціалу населення. Все це доповнюється військовими заходами прихованого характеру, в тому числі реалізацією заходів інформаційного протидії і діями сил спеціальних операцій. До відкритого застосування сили – часто під виглядом миротворчої діяльності та кризового реагування – переходять тільки на якомусь етапі, в основному для досягнення остаточного успіху в конфлікті»¹.

У цих розробках російського Генштабу вочевидь були використані теоретизування колишнього білоемігранта Євгенія Месснера, праці якого в Росії стали поширюватися з 2006 року. Головна його ідея – «мятежевойна», тобто заколоти в країні противника як головне знаряддя агресора, який підкріплює нетипові для традиційних воєн іррегулярні воєнні дії (звідси ще одна назва – «нелінійна війна») організацією терактів і нестабільності, підбурюванням населення до непокори і протестів. «Воююча сторона, – писав Месснер, – буде на території іншої сторони, створюючи, підтримувати партизанський рух, буде ідейно і матеріально, пропагандою і фінансово підтримувати там опозиційні і пораженьські партії, буде всіма способами жити там непокору, шкідництво, диверсію і те-

¹ Цит. за: Минасян С. Последняя постсоветская война // Россия в глобальной политике. – 11.12.2014. – (№ 5). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalaffairs.ru/number/Poslednyaya-postsovetskaya-voina-17098>.

рор, створюючи там заколот»². Не оминув цей теоретик війни і (а)моральний аспект таких дій та їх глобальне призначення, яке нам – українським та російським інтелектуалам – треба знати, щоб розуміти сутність так званої «української кризи»: «*Треба перестати думати, що війна – це коли воюють, а мир – коли не воюють. Заколотна війна є розбій, жажливий, різноманітний, для совісті неприйнятний, але для безсовісного розуму зрозумілий і потрібний, як руйнування Світової структури, ймовірно не придатної для перенаселеного Світу*»³.

В художній формі фантазії на тему нищення свідомості під час нелінійної війни викладені ще одним «придворним» технологом кремлівського режиму Владиславом Сурковим, якому приписують також авторство концепцій «суверенної демократії» та «нелінійної війни». У період анексії Криму Сурков опублікував (під псевдонімом Натана Дубовицького) вражаюче, як на мій погляд, оповідання в жанрі антиутопії «Без неба»⁴. «Це була перша нелінійна війна, – мовиться в ньому. – У примітивних війнах XIX і XX століть билися зазвичай дві сторони, дві держави або два союзницькі блоки. Тепер же зіткнулися чотири коаліції – не дві проти двох і не три проти одного. Всі билися проти всіх»⁵. Війна відбувалася в небі, без участі людей. Але люди, що були на землі, внаслідок попадання в них уламків розбитих лі-

² Мысли Е. Месснера о сути современной мятежевойны. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://milresource.ru/Quotations-Messner.html>.

³ Там само.

⁴ Дубовицкий Н. Без неба. Честное пионерское // Русский пионер. – 12.03.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ruspioner.ru/honest/m/single/4131>.

⁵ Для повноти картини – продовжу цитату (хоча краще, звичайно, мати на увазі все оповідання в сукупності всіх його образів, тверджень і натяків):

«І що це були за коаліції! Не такі, як раніше. Мало які держави входили до них цілком. Траплялося, кілька провінцій виступали на одній стороні, кілька на іншій, а якесь місто або покоління, або стать, чи професійне співтовариство тієї ж держави – на третій. Потім вони могли змінити становище. Перейти в будь-який інший табір. Іноді просто в бою.

Завдання конфліктуючих сторін були дуже різні. У кого що, як то кажуть. Захоплення спірних ділянок шельфу. Насильницька презентація своєї релігії. Підвищення рейтингів і котирувань. Випробування нових бойових променів і літаків. Остаточна заборона поділу людей на чоловіків і жінок, бо статєва роз'єднаність підриває єдність нації. І так далі.

Простодушні полководці минулого прагнули перемоги. Тепер поводитись не так нерозумно. Тобто, дехто, звичайно, тримався старих звичаїв. І намагався витягнути з архівів туманні заклинання. Типу перемога буде за нами. Подекуди спрацьовувало. Але в основному розуміли війну як процес. Точніше, частину процесу, гостру його фазу. Можливо, не найбільш важливу». (Дубовицкий Н. Без неба. Честное пионерское // Там само).

тальних апаратів залишалися «без неба»: зі «сплющеною свідомістю», без простору, без висоти людського духу і моралі, з одномірним поглядом на світ: «ми і вони», «наші і чужі», «або ми їх, або вони нас».

«Плющення свідомості» – це дуже влучна характеристика наслідків консцієнтальної війни. Внаслідок численних багатоманітних атак на людську свідомість відбувається змішування друзів і ворогів, наявності і відсутності війни, правди і брехні, зрештою – добра і зла. У випадку війни проти України характерним було намагання (ще з 2004 р.) подати демократів як фашистів, а авторитарних лідерів як антифашистів, переконати світ і бодай частину українців, що учасники революції, попри їхню проєвропейську риторичку, – це жорстокі «бандерівці», а післяреволюційна влада – «хунта», яка переслідує російськомовне населення і т. д.

На міжнародній арені стикаємося з використанням російськими провідними політиками – не тільки Лавровим та Чуркіним, а й самим Путіним, – малоймовірних або й зовсім безглузких тверджень, з непослідовністю заяв, частою зміною позицій. Така поведінка походить не від невпевненості, незнання чи невміння вести політичний діалог, як часто припускають. Вона є наслідком свідомого використання методу «заморочування» супротивної сторони відповідно до настанов і завдань «консцієнтальної війни».

Знаємо, що Росія провокує постійне обговорення тем, які здатні внести напругу у відносини, або й посварити Україну та Польщу; вона заперечує очевидні усім речі, як-от поставки важкої сучасної зброї на Донбас, використання своїх емісарів спочатку для організації сепаратистського руху, а потім для створення боездатних озброєних формувань з так званих ополченців, свою причетність до збиття «Боїнга-777» біля Тореза Донецької області 17 липня 2014 року. Вона кидається з боку в бік, то проголошуючи, що не потерпить обмеження своїх міжнародних впливів, аж до погрози ядерною зброєю, то прикидається миролюбним сусідом України, який ніколи не нападе на «братню країну». Жодному слову не можна вірити. «Ніщо не є правдою, але все можливе» – так Пітер Померанцев називає свою книгу, в якій описані підступні методи «роботи» підвладних російському режиму ЗМІ зі своїм населенням, а також з різними аудиторіями за кордоном¹.

¹ Померанцев П. Нічого правдивого й усе можливе / Пер. з англ. А. Бондар. – Львів: УКУ, 2015.

Консцієнтальна складова гібридної війни має три локуси свого застосування (об'єкти ураження): свідомість населення Російської Федерації, свідомість народів «близького зарубіжжя» – нині це, насамперед, Україна; свідомість народів решти світу. Можливість успіху та способи протидії в цих країнах великою мірою залежать від того, наскільки на попередніх етапах розвитку був підготовлений ґрунт для сприйняття цієї концептуалізованої брехні або її відторгнення.

Там, де ця стратегія досягає успіху, наслідком стає «шизофренізація свідомості» (Василь Старко), причому відрізнити цю шизофренію від здорового глузду стає дедалі важче. Але чи справді ця війна є успішною? Питання можна вважати спірним. Наприклад, журналіст Наталя Попович з Українського кризового медіа-центру, пише, що якби ця війна була успішною, то «України би вже не було – принаймні вільної України. ООН би визнала Крим – частиною території Росії. Донбас – би тотально сприймався боротьбою новоросійського народу проти українського, а не територією інспірованого іншою державою сепаратизму і тероризму. МВФ би не рятував кредитами. Навіть Канада і Австралія би вірили у невинність Росії»².

Справді, з атакою на свідомість українців у Росії вийшов певний збій: не вдалося нав'язати вигадану «новоросійську ідентичність», не вдалося залякати не-західну частину країни бандерівцями, навіть попри невпинне провокування заколоту за допомогою терористичних актів, легітимність так званої «хунти» зберігається на необхідному для збереження державності рівні. Збій стався тому, що активізація російського наступу припала на час високої змобілізованості українців довкола європейських цінностей та власної національної (в політичному розумінні) ідентичності. Другою причиною, як це не дивно, було покладання російської чорної пропаганди на старі міфи про два «братні народи». Під їхнім впливом були неправильно потрактовані риси української свідомості, її сильні та слабкі сторони, оскільки на українців дивилися як на різновид (недо)росіян. А виявилось (і це доводиться об'єктивними дослідженнями соціальної культури українців), що політична культура українців не тільки не подібна, а й часто протилежна культурі росіян, а досвід двох

² Попович Н. Як Росія програє інформаційну війну самій собі // Українська правда. – 15.05.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/05/15/193957/>.

українських революцій ще більше підсилив ці розбіжності¹.

Однак бачимо, що зазнавши поразки в одних напрямках, Кремль починає натискати на інші: ширше звертатись до методів «заколотної війни», знаходячи виконавців всередині України (своїх прямих агентів, а також так званих «корисних ідіотів»), різними методами сіяти паніку і невпевненість серед населення. Тож протистояти «консцієнтальному наступу» Росії в умовах ширшої гібридної війни непросто, і Україні є про що турбуватись.

По-перше, вразливим до методів «чорної пропаганди» виявилось прив'язане до Росії етнічно, географічно та інформаційно населення Криму й нині окупованої частини Донбасу. Отже, треба думати як його вивести з цього стану в майбутньому.

По-друге, для України і світу не байдуже, що консцієнтальна війна, яка має далекосяжні глобальні цілі, була розпочата з атаки російського керівництва на свідомість власного народу. Щоб «плющити» свідомість інших, треба мати в себе вдома «сплющений» тил, не здатний до заколотів, які агресивний істеблїшмент держави прагне організувати в інших країнах. Саме в цьому напрямі Кремль досягнув найбільших успіхів. Найбільш податливим виявилось віддавна інфіковане вірусом великодержавності, не змобілізоване на протидію всесильній владі населення власної країни, якому російське керівництво заподіяло чи не найбільшої шкоди. Для України це має значення не лише з чисто гуманістичних, а й з прагматичних міркувань. Адже від цього залежить підтримка російським народом режиму Путіна (чи подібного наступника «престолу»), а заодно і його війни проти України.

По-третє, хоч в Україні є чимало друзів на Заході і серед інтелектуалів, і серед провідних політиків, широкий загальний цих країн недостатньо обізнаний про причини й характер війни на сході України, а підконтрольні уряду Росії медіа про-

довжують його дезінформацію. Причому, інформаційно-психологічна війна добре фінансується, методологічно опрацьована і спрямована на найбільш «вразливі» цільові групи населення західних країн (крайніх лівих, крайніх правих, бізнес-кола, залежних від Росії та підготовуваних нею ж представників експертного середовища). Ці поки що дисперсні впливи, за певних обставин можуть набути більш масованого та консолідованого характеру та спричинити розхитування, дестабілізацію світового порядку на свідомісному рівні. Сильні сторони цієї атаки пов'язані також із використанням відповідних епосі постмодерну та глобалізації методів «консцієнтальної війни», які експлуатують моральний релятивізм, зростання ролі віртуальної сфери в інформаційному суспільстві, фрагментарність свідомості сучасної людини.

Західні лідери критикують Путіна за ігнорування вимог сучасної епохи, за повернення мало не до феодалізму, пише Пітер Померанцев. Однак виникає питання, чи буває сам Захід не «загруз у старих методах», тоді як «Кремль – це геополітичний авангард, який експлуатує темний, згубний бік глобалізації?»². Отже, аналітик наголошує, що потрібно усвідомити, що ведення нелінійної війни вимагає і нелінійних заходів протидії. Світ не може закривати очі на складність «завдань, які ставить російська інформаційно-психологічна війна: або ми повинні придумати зовсім нову модель замість тієї, що раніше називалася журналістикою, або Захід чекає жахливе майбутнє, де вони переможуть»³. Подібні застереження останнім часом висловлює голова Європейської ради Дональд Туск та інші західні політики.

Методи протидії консцієнтальній війні придумувати не легше, ніж методи захисту від ядерної зброї. Очевидно одне – що у трьох групах країн вони мають бути різними і запропонувати їх можуть насамперед ті, хто там живе. Наприклад, такі західні інтелектуали як Пітер Померанцев, Енн Епплбаум, Тімоті Снайдер, Галя Акерман висловили чимало застережень щодо небезпек, які загрожують Західному світові, якщо інформаційне поле й надалі перебуватиме в полоні старих клі-

¹ «Майдан дуже сильно розширив поняття українця. Наприклад, стало можливо бути "жидобандерівцем"», – каже П. Померанцев. І наводить приклад одного з останніх досліджень соцієтальної культури українців: «Нещодавно Несторівська група, провівши величезне опитування, презентувала в Лондоні свій звіт. Їхня ідея полягає в тому, що в Україні складалася південна система цінностей, схожа на італійську. У мого батька, Ігоря Померанцева, дуже багато написано про те, що Україна – частина південної цивілізації. І ось соціопитування це підтверджують». (Пітер Померанцев. Мета російської пропаганди – щоб ніхто нікому не довіряв / Інтерв'ю Альони Савчук // Українська правда – 31.03.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/03/31/7063251/>).

² Померанцев Пітер. Как Путин изобретает новые способы ведения войны // Россия в глобальной политике. – 16.05.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.globalaffairs.ru/ukraine_crisis/Kak-Putin-izobretaet-novye-sposoby-vedeniya-voiny-16644.

³ Померанцев Пітер. Мета російської пропаганди – щоб ніхто нікому не довіряв / Інтерв'ю Альони Савчук // Українська правда. – 31.03.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/03/31/7063251/>.

ше, згідно з якими потрібно приділити «п'ять хвилин – Сталіну, п'ять хвилин – Гітлеру». Вони говорять, що потрібно переходити від сухих прагматичних норм до поцінування цінностей: «у західних ЗМІ має бути шкала цінностей, західні журналісти повинні розуміти, про що вони говорять, пишуть, – зокрема, відійти від кліше «про-російський», «прозахідний», коли йдеться про події в Україні»¹.

Окремі особистості, які зберігають інтелектуальну свободу в умовах консцієнтальної війни, є, звичайно, і в Росії (від згадування прізвиськ умисно утримуюсь). Але в загальному погоджуюся з думкою українського філософа Сергія Дацюка, що міжлюдське спілкування українців і росіян (як він пише – «людей спільної персональної історії та спільного досвіду») ще можливе, «але воно вже неможливе на політичні та філософські теми»². Причиною того є дискурсивна війна, що базується на світоглядних контрдискурсах, які виключають можливість порозуміння, а також на фактологічних контрдискурсивних практиках. Як долати описані Дацюком три основні контрдискурси³, сформовані в умовах російської «консцієнтальної війни» проти українського і власного народів, краще могли б сказати, очевидно, самі росіяни. А я скажу декілька слів про можливості протидії найбільш руйнівним наслідкам цієї війни з боку України.

1. Повністю згодна з Наталею Попович щодо того, чого Україна не повинна робити⁴. Вона в жодному разі не повинна намагатися «стати Росією», копіюючи методи останньої в інформаційному просторі. Також потрібно розраховувати свої фінансові можливості і не намагатися охопити

¹ Галя Акерман. В Росії – фашизм, а західні ЗМІ все ще в полоні старих кліше (з виступу на Львівському медіафорумі 28 травня 2015 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zik.ua/ua/news/2015/05/29/galya_akerman_v_rosii_fashyzm_a_zahidni_zmi_vse_shche_v_poloni_staryh_klishe_594196.

² Дацюк С. Дискурсивная война между Украиной и Россией // Хвиля. – 25.08.15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/society/sergey-datsyuk-diskursivnaya-voyna-mezhdu-ukrainoy-i-rossiy.html>.

³ «Перша контрдискурсія це антизахідний дискурс росіян, де Україна є агентом Заходу, що протистоїть дискурсу українців, який прихильний до Заходу і до оновленої неконфліктної щодо Заходу Росії [...] Друга контрдискурсія це етатистсько-антигромадянський (підданський) дискурс росіян і громадянсько-анархічний (цивільний) дискурс українців [...] Третя контрдискурсія це імперський дискурс росіян і антиколоніальний дискурс українців». Усі разом вони не дають змоги порозумітися, бо при веденні останнього дискурсу росіяни знову переходять до першого і все йде по колу (Дацюк С. Дискурсивная война между Украиной и Россией // Там само).

⁴ Попович Н. Як Росія програє інформаційну війну самій собі // Там само.

якогомога більшу кількість країн. Що ж до зусиль в інформуванні світу і власного населення про війну, про реформи, про суспільне життя й культуру, то вони, безперечно, мають бути посилені (інтенсифіковані) і на державному, і на суспільному рівні, однак кількість без якості навряд чи допоможе.

2. А що значить «якість» протидії методам агресивної «чорної пропаганди», намірам проєктантів «консцієнтальної війни», які нав'язують неправдлив, але цілісну картину відносин у сучасному світі? Це значить, що крок за кроком ми маємо рухатись – разом з іншими країнами і суспільними групами в них – до створення своєї цілісної картини світу, яка має знаходити відображення і в інформаційному полі, і у сфері культури, літератури, історії. У нас має бути свій дискурс, своя термінологія, свій порядок денний обговорюваних питань. В цьому дискурсі мають бути відсутні такі слова, як «українська криза» чи «ополченці» (в лапках чи без лапок – байдуже), і такі сюжети, як приймати чи не приймати «рекомендації» російського керівництва щодо змін до Конституції.

За словами С. Дацюка, не біда, що на початку (можливо, упродовж тривалого часу) у війні дискурсів виграватиме та сторона, яка краще ресурсно забезпечена (і більш підготовлена методологічно – додаю від себе). Однак, у перспективі перемога неминуче буде на боці правди. Тому ухилитися інтелектуалам від такої війни – справа негідна. «Дискурсивний пацифізм є пораженьська і антиінтелектуальна практика. Дискурсивна капітуляція інтелектуала гірше громадянської зради. Дискурсивні пацифісти і капітулянти дуже швидко перестають бути інтелектуалами»⁵.

3. Чи маємо ми ізолюватись від Росії? Питання, яке було поставлене на Дебатах Мунка у квітні 2015 року стосовно США⁶, є ще більш актуальним для України. Моя відповідь – ствердна. Двері мають бути замкнені перед лицем бандитів, у якому би просторі це не відбувалося: фізичному, віртуальному, чи інформаційному. І це не має жодного стосунку до демократії та свободи слова. Але якраз у цьому питанні багато залежить від російських інтелектуалів, які нерідко формально ставлять питання про обмін інформацією, закриваючи очі на те, що продукт російських медій уже давно не можна назвати інформацією.

⁵ Дацюк С. Дискурсивная война между Украиной и Россией // Там само.

⁶ Munk Debates: Cohen and Posner vs. Applebaum and Kasparov on Russia (video). – April 11, 2015. [On-line]. – URL: <http://livestream.com/Munk-Debates/Russia/videos/83508499>.

4. Потрібно – в рамках громадянської освіти чи окремо – впроваджувати програми медіа-просвіти для широкого загалу, і зокрема, для інтернет-спільноти, щоб люди орієнтувались у нечисто-плотних методах та були обережними щодо різного роду провокацій. Виходячи саме з цих міркувань, у мене виникло бажання ознайомити читача з тим, наскільки добре опрацьованими й багатоплановими є наміри і технології російської «консцієнтальної війни».

5. І, нарешті, найголовніше: українці мають на ділі – реформами, працею, толерантністю – довести, що Україна – це інший, європейський світ й інша свідомість і культура, відмінна від тієї, яку накидає на нас колишня метрополія. Поки що

складно сказати, як долучити до цього світу окуповані нині регіони Донбасу, а тим більше – як розв'язати «консцієнтальний» чад на Росію. Думаю, це ставатиме більш-менш зрозумілим по мірі виходу Росії зі збройного конфлікту і залежатиме від того, яким чином це відбуватиметься.

Можна припустити й такий варіант, що без великої поразки і, відповідно, великих потрясінь, той чад ніяк не розвіється. Однак і за цих умов ми, українські та російські інтелектуали, озброєні знанням про те, «як воно робиться», маємо сьогодні працювати в умовах війни дискурсів, беручи в них участь на боці добра і правди, а не зла й брехні. Бо, як каже народна мудрість, «брехнею світ пройде, а назад не вернешся».